

Paul de Moor
Met illustraties van
Mattias De Leeuw

BUITENGEWONE
ONTDEKKINGS
REIZIGERS

– VAN COLUMBUS TOT ARMSTRONG –

DEEL 1 NAAR INDIE, CHINA EN EUROPA

HARCHOEF om mirre voor de farao	10
ALEXANDER DE GROTE naar het einde van de wereld	12
ZHANG QIAN bromde op de Zijderoute	14
MARCO POLO een Venetiaan in China	16
IBN BATTUTA geleid door een vogel	20
GIL EANNES vlotjes voorbij de Kreeftskeerkring	22
BARTOLOMEU DIAZ rondde Afrika	28
VASCO DA GAMA ingescheept naar Indië	30

DEEL 2 NAAR NOORD-AMERIKA

BRANDAAN de gestrafte monnik	34
ERIK DE RODE een moordenaar op IJsland	36
COLUMBUS wilde Amerika niet ontdekken	38
JOHN CABOT ontdekte Newfoundland opnieuw	44
AMERIGO VESPUCCI naamgever, oplichter en genie	46
JACQUES CARTIER de Saint Lawrencerivier op	48

DEEL 3 NAAR ZUID-AMERIKA EN DE PACIFIC

FERNÃO DE MAGALHÃES oog in oog met de Stille Oceaan	52
ROELAND VAN BRUGGE een neus voor de Stille Oceaan	56
FRANCISCO PIZARRO bezeten door goudkoorts	58
FRANCISCO DE ORELLANA de Amazone bedwongen	62
FRANCIS DRAKE dief en held, edelman en piraat	64
JEANNE BARRET de eerste vrouw om de wereld	67

DEEL 4 NAAR DE NOORDPOOL EN SIBERIË

JERMAK TIMOFEJEVITSJ veroveraar van Siberië	72
WILLEM BARENTSZ overwinteren op Nova Zembla	75
SAMUEL DE CHAMPLAIN Canada in en uit	78

VITUS BERING een Deen met een straat	82
FRIDTJOF NANSEN varen op een ijswoestijn	85
SALOMON AUGUST ANDRÉE in de lucht over de Noordpool	88

DEEL 5 NAAR DE ZUIDPOOL EN AUSTRALIË

WILLEM JANSZON ontdekker van Australië	92
ABEL JANSZON TASMAN de man van Tasmanië	95
JACOB ROGGEVEEN per toeval op Paaseiland	98
ADRIEN DE GERLACHE naar het hart van de poolnacht	100
ROALD AMUNDSEN een Noor op de Zuidpool	104

DEEL 6 NAAR DE ONBEKENDE NATUUR

JAMES COOK in naam van de wetenschap	110
ALEXANDER VON HUMBOLDT naar de draken uit zijn kinderboeken	114
CHARLES DARWIN ontdekken maakte hem dol van vreugde	117
NIKOLAI PRZJEVALSKI de man van het Mongoolse paard	120
MARIANNE NORTH met de schildersezal door de jungle	122
HENRY MORTON STANLEY op zoek naar Livingstone	126
EDOUARD-ALFRED MARTEL de eerste grottenman	129
SVEN HEDIN door de meest onherbergzame zandvlaktes	132
GERTRUDE BELL de koningin van de woestijn	134
ALEXANDRA DAVID-NÉEL de eeuwige reiziger	136

DEEL 7 NAAR DE RUIMTE EN DE DIEPTE

JOERI GAGARIN de Russische kleine prins	142
JACQUES-YVES COUSTEAU duiken naar de zeesterren	144
NEIL ARMSTRONG het mannetje op de maan	146
NEW HORIZONS onbemand naar Pluto	148

PERSONENREGISTER	150
-------------------------------	-----

MARCO POLO

EEN VENETIAAN IN CHINA

1271 Marco Polo was zestien of zeventien jaar toen hij de wijde wereld in liep. Hij ontdekte China en doorkruiste Perzië en Indië. Hij vertrok met gammele scheepjes, maar de grootste afstanden legde hij te voet af, of op de rug van paarden, muilezels, dromedarissen of kamelen. De schepen van de Chinezen boezemden hem weinig vertrouwen in: 'Ze slaan er niet eens ijzeren spijkers in. Nee, ze gebruiken houten pinnen en ze naaien hun schepen dicht met touw gewonnen uit de schors van kokosbomen. Alsof de stormen op de Indische zeeën stormen in een glas water zijn.' Hij zag dat de bergen van de Pamir zo hoog waren dat de vogels er niet overheen konden vliegen en hij kwam op plaatsen waar de lucht zo ijl was dat zijn kampvuur doofde. Hij hoorde in de woestijnen van Iran geesten zingen en op trommels slaan. Hij struinde door Peking, bivakkeerde op de Tibetaanse hoogvlakte en in de verlaten Gobiwoestijn. Hij zette voet op plekken waar geen westerling ooit eerder gezien was en zag dat de oosterlingen stoffen blauw kleurden met indigo en dat ze textiel met pigmenten in rode, groene, gele en tal van andere kleuren verfded. Hij verzette bakens richting de tropen en ervoer dat de Griekse filosoof Aristoteles ongelijk had: menselijk leven in de bakoven van de tropen was wel degelijk mogelijk. Hij ontdekte Sumatra en was de eerste Europeaan die zo ver weg zeilde dat hij de Poolster niet langer kon zien aan het firmament.

Toen hij uiteindelijk terugkeerde naar Venetië werd hij er behandeld als een vreemdeling. Vijfentwintig jaren waren verstreken, en niemand herkende de jongeling die intussen oud geworden was. Pas toen hij de voering van zijn jas losscheurde en de juwelen eruit liet stromen, wisten vriend en vijand wie voor hen stond.

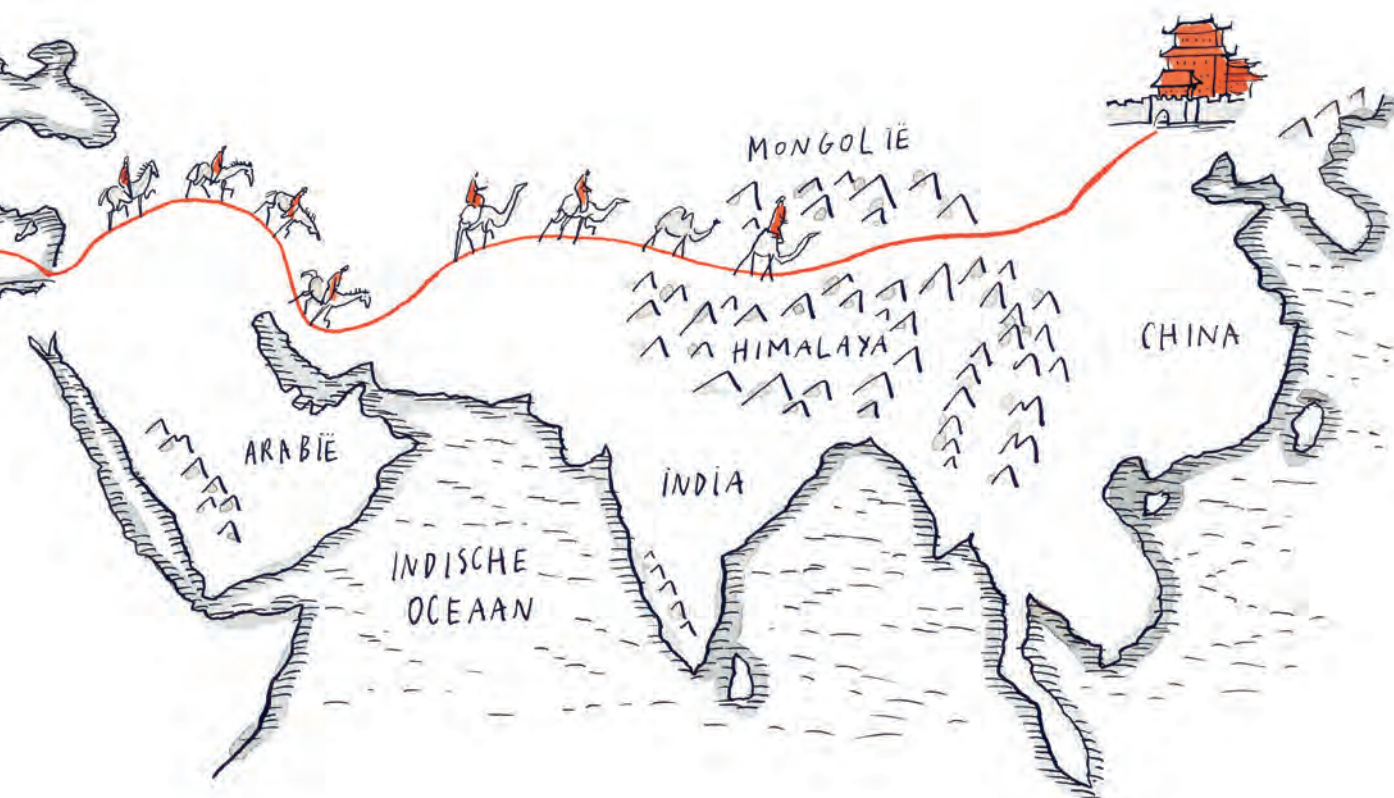
De brandende stenen van Marco Polo

Marco Polo was ontdekkingsreiziger en handelaar. Hij zag de Chinezen handeldrijven met papiergeld en ontdekte er de voordelen en noodzakelijkheid van verfijnde landkaarten. Over een zwarte steensoort die kon branden raakte hij maar niet uitgepraat: 'Je zet de steen 's avonds in vlam en je warmt je er 's morgens nog aan.' Hij had het over steenkool. Hij ontdekte Japan en tal van specerijeneilanden waar hij kaneel, gember, kamfer, sandelhout en vele andere kruiden verzamelde. Kostbaarheden als peper, zijde, geurstoffen of edelstenen ontsnapten evenmin aan zijn aandacht. Op Sumatra zag hij 'mensen met staarten'. Het waren orang-oetans.

De Zijderoute, een weefsel

Marco Polo en de Zijderoute zijn tot in de eeuwigheid met elkaar verbonden. Hij zorgde voor de beslissende opening. De Zijderoute was niet één weg waarlangs je heen en weer kon reizen, maar bestond uit een weefsel van paden en zeeroutes die west en oost met elkaar verbonden. De route splitste zich op over het noorden en het zuiden, als de aders en bloedbanen in een menselijk lichaam. De Zijderoute omvatte alles wat kostbaar en geliefd was en per karavaan toestroomde: satijn, nootmuskaat, diamant, parels, porselein, papier, specerijen, kruiden... Ook rabarber en perzik kwamen mee. En niet te vergeten: buskruit.

NAAM	<i>Marco Polo</i>
LEEFDE	<i>Van 1254 tot 1324</i>
NATIONALITEIT	<i>Venetiaan</i>
BEROEP	<i>Handelaar en ontdekkingsreiziger</i>
VERVOERMIDDEL	<i>Te voet, met paard en per schip</i>
DRIJFVEER	<i>Handeldrijven, rijkdom verwerven</i>
ONTDEKTE	<i>China</i>
DUUR REIS	<i>Verbleef 17 jaar in China.</i>
IMPACT	<i>Geen enkele ontdekkingsreiziger voor Marco Polo leverde zoveel aardrijkskundige kennis.</i>
WEETJE	<i>Was een ongelooflijke verhalenverteller waardoor zijn getuigenissen wel eens in twijfel worden getrokken. Sprak Perzisch en Mongools, maar geen Chinees.</i>

COLUMBUS

WILDE AMERIKA NIET ONTDEKKEN

1492 Christoffel Columbus alias Christoforo Colombo alias Cristobal Colon alias Christophorus Columbus ving bot waar hij ook kwam. Koningen stuurden hem weg en invloedrijke hovelingen scheepten hem af. Maar meer nog dan een ontdekkingsreiziger in de maak was Columbus een doordouwer. Met hem, de zoon van een Genuese wolwever, zou het tijdperk van de grote ontdekkingen beginnen, een tijdperk dat samenviel met het begin van de vroegmoderne tijd. Dankzij Columbus zou een nieuwe wereld opengaan.

Hij had stapels boeken gelezen en ze dubbel zo dik gemaakt met zijn opmerkingen, overpeinzingen en notities. Op een dag wist hij het zeker, zijn berekeningen maakten alles duidelijk: de route langs Afrika was een omweg, Indië was sneller te bereiken over de Atlantische Oceaan. Zo overreedde Columbus na acht jaar onderhandelen het Spaanse hof, zo verwierf hij fondsen om vier reizen naar het westen te maken en zo ontdekte hij Amerika.

Op zijn eerste tocht voer hij uit met drie schepen, de Santa Maria, de Pinta en de Niña. Negentig bemanningsleden scheepten in. Op zijn tweede reis had hij zeventien schepen en 1500 man mee.

Hij slachtte in koelen bloede 50.000 inboorlingen af, werd zelf in de boeien geslagen, ontsnapte en liep met zijn schip averij op. Hij zag er ook geen been in om elke zweem van muiterij hardhandig te onderdrukken, maar moest machteloos toezien hoe paalwormen zijn schepen opraten.

Columbus hoorde stemmen uit de hemel en zei naar hun bevelen te handelen. In 1506 stak hij op zijn sterfbed de grens tussen leven en dood over, in de stellige overtuiging dat hij Azië in het westen gevonden had, langs de westelijke route. 'Ik, Amerika ontdekt? Hoepel toch op!' zou hij met zijn laatste krachten gepreveld hebben.

Vier keer op een rij

Durvers hebben vaak het geluk aan hun kant. Op zijn eerste reis gidste de wind Columbus in 33 dagen naar de Bahama's. Hij zei dat het kleine eilanden om het grote Japan waren. Hij voer door naar Cuba, Haïti en de Dominicaanse Republiek en maakte er de inboorlingen gewetenloos gouden neusstaven en armbanden afhandig. Tijdens zijn tweede reis stevende hij af op de Maagdeneilanden, Guadeloupe, Puerto Rico en Jamaica. Voor een derde vaart bedankten de zeelui. Hij dwong hen, viste boeven uit de nor en richtte het roer op Venezuela en de monding van de rivier Orinoco. Op zijn vierde reis meerde hij af in Panama, Honduras en Costa Rica. Waar Columbus ook kwam, het was voor hem allemaal Indië, en waar hij ook zocht, de bergen goud ontsnapten hem overal.

Indiërs waren indianen

Columbus twijfelde er niet aan dat hij het oosten van Indië in het westen had ontdekt. De inwoners noemde hij indianen of *indios*.

Lepelen naar het zuiden

Het kompas is uitgevonden in China, en zonder dat hulpmiddel was Columbus nergens geweest. Het diende in China echter niet om te varen, maar om een overledene in de gunstigste windrichting, met het hoofd naar het zuiden, te begraven. Zo werd hem of haar na de dood nog een comfortabel voortbestaan gegund. Je was immers langer dood dan je leefde. De Chinezen gebruikten een lepel met in de punt magnetiet (een soort ijzererts) en legden hem op een speciaal bord.

Wie wist waar het zuiden was, wist ook waar het westen, oosten en noorden lag. De zeevaarders hoefden dus geen vogels meer mee te nemen aan boord. Die hadden hun nut wel bewezen, want ze vlogen instinctief naar land. Als het niet te ver was tenminste.

NAAM	<i>Christoffel Columbus</i>
LEEFDE	<i>Van 1451 tot 1506</i>
NATIONALITEIT	<i>Genuees</i>
BEROEP	<i>Ontdekkingsreiziger, admiraal, onderkoning van Hispaniola</i>
VERVOERMIDDEL	<i>Schepen</i>
DRIJFVEER	<i>De westelijke route naar Indië vinden</i>
ONTDEKTE	<i>Amerika</i>
DUUR	<i>Ondernam meer dan één reis.</i>
IMPACT	<i>Met de plundering van (Zuid-) Amerika begon de heerschappij van Europa over de wereld. Alsook het begin van de wereldhandel.</i>
WEETJE	<i>Niet Columbus zette voor het eerst voet aan wal in Amerika. De prehistorische mens was hem 20.000 jaar voor. Ook de Vikingen gingen Columbus vooraf. Omdat hij dacht dat hij in Indië was noemde hij de inwoners indianen.</i>

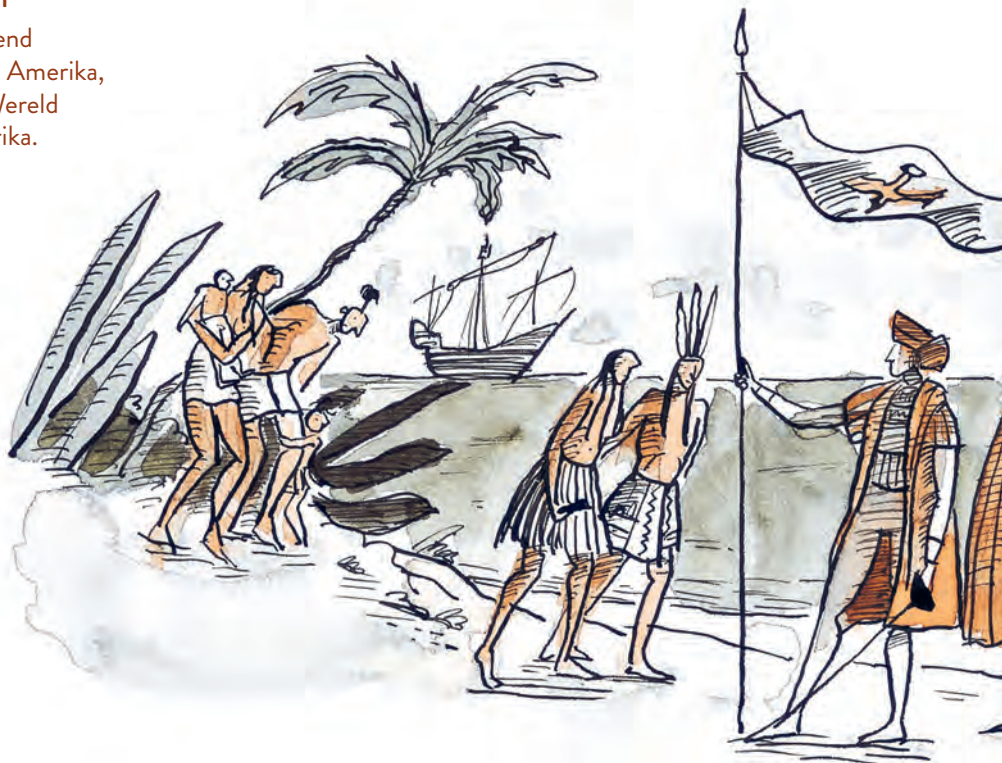

Columbus had een ei

Iemand zei: 'Als jij Indië niet in het westen had gevonden, had iemand anders het wel ontdekt.' Columbus pakte een ei. Of iemand het rechtop kon laten staan? Nee dus. Columbus tikte de onderkant van het ei plat op tafel. Het ei bleef staan. Zo legde Columbus zijn rechtopstaande ei en dat deed niemand hem voor. Zo wilde hij zeggen: 'Alleen ik kon Amerika ontdekken.'

Nieuwe en Oude Werelden

Columbus ontdekte een onbekend continent. Dat werelddeel werd Amerika, de Nieuwe Wereld. De Oude Wereld bestond uit Europa, Azië en Afrika.

Van Olmen geveld door pech

Bijna was de Belg Fernand van Olmen Columbus voor. Hij verbleef op de Azoren en zag er drijfhout op de eilanden aanspoelen. Er moest dus land zijn in het westen, bedacht hij. Was dat eiland in het westen het spookeiland Antillia? Gesticht door een bisschop en bespikkeld met zeven sprookjesachtige steden? Van Olmen vertrok in 1487, waarschijnlijk in de zomer maar stellig in het verkeerde seizoen. Door de westenwinden raakte hij van zijn koers af en dus gaf Antillia haar geheim niet prijs aan hem. Later kreeg Antillia de verzamelnaam Antillen.

De wereld in tweeën

Met het Verdrag van Tordesillas (1494) verdeelden Portugal en Spanje de wereld onder elkaar. De grens liep tussen Kaapverdië en Cuba. Het westen was Spaans, het oosten Portugees. Maar de scheidslijn tussen de wereld van Portugal en de wereld van Spanje was op willekeurige grond getrokken. De Spanjaarden hadden het westen opgeëist omdat er milde temperaturen zouden heersen. Er zou geen verschil tussen zomer en winter zijn, er zou geen ongedierte voorkomen en de zee zou er vol voedzaam zeewier zitten. De Spanjaarden dachten hun slag geslagen te hebben. De Portugezen zouden het met veel minder lekkers moeten rooien. Dat hadden de Spanjaarden netjes afgeleid uit de verslagen van Columbus, en die kon het toch weten? De Portugezen toonden zich echter gewiekste onderhandelaars, want ze haalden ook nog eens het rijke Brazilië binnen. De verdeling van de wereld onder Spanjaarden en Portugezen zou de Nederlanden, Frankrijk en Engeland trouwens worst wezen. Die eisten hun deel van de koek op, was het niet met overleg, dan te vuur en te zwaard.

ROELAND VAN BRUGGE

EEN NEUS VOOR DE STILLE OCEAAN

1520 Roeland was zijn naam. Roeland van Brugge, of Roldán de Argote voor de Spanjaarden. Hij diende onder Magalhães als kanonnier en voer in een sloep op verkenning uit terwijl Magalhães met zijn schip in een visrijke rivier achterbleef. Roeland en zijn makkers peddelden drie dagen voordat ze aan land konden gaan. Ze beklommen een heuvel en wachtten en wachtten. Tot een koele bries achteloos aan de mistsluiers plukte. Tot het prachtigste vergezicht zich aan de blik van de lelijkste man ter wereld ontvouwde. Roeland sprong overeind, als door een wesp gestoken. Voor zijn neus lag een wijde zee.

Roeland van Brugge was de eerste Zuid-Nederlander die de Stille Oceaan in ogenschouw nam. Het schijnt dat hij om bier schreeuwde. Het schijnt dat hij riep: 'Zoiets moois zag ik thuis in Brugge nooit!'

De valse Vredige

Ongeveer alles zat tegen op de eerste tocht ooit over de Stille Oceaan, op de wind na. Die blies de schepen van Magalhães twaalfduizend zeemijl over rustig kabbelende golfjes. Zelfs geen klein onooglijk stormpje overviel de vloot waarop Roeland van Brugge kanon en musket hanteerde. Op het

verkeerde spoor gebracht door de kalmte van de zee spraken de opvarenden, net zoals Magalhães, over *El Pacifico*. De Vredige. De Stille. Hadden de zeevaarders de andere kant van de Stille leren kennen, dan had de Oceaan had waarschijnlijk de Woeste geheten.

De eerste Belg om de wereld

Roeland van Brugge zou al lang vergeten zijn als er niet die heuvel was, die heuvel die hij strompelend beklom, uitgeteerd door de honger en verteerd door de dorst. Die heuvel vanaf waar hij de Stille Oceaan zag. Die heuvel die zijn naam kreeg: de Monte Campana de Roldan, net geen driehonderd meter hoog. Voor Roeland was het geen heuvel, maar een berg. Roeland kwam uit de zware klei van de Vlaamse polders. Hij was op. Hij was de eerste Zuid-Nederlander die om de aarde voer.

Opnieuw op reis

Roeland van Brugge kreeg maar niet genoeg van avonturen. Hij scheepte voor een tweede keer in, opnieuw voor een reis naar de Molukken. In een gevecht met inboorlingen liep hij zware verwondingen op. Hij kwam nooit meer terug.

Over de verdwenen dag

De geleerde die het logboek op het laatste schip van Magalhães' vloot bijhield, was de kluts kwijt. Volgens zijn aantekeningen was het vrijdag 7 september 1522. Maar bij aankomst in Sevilla was het 8 september. Dat was onmogelijk! Waar was die dag naartoe? En stel je voor: wat als er een dag verloren ging en er een katholieke feestdag was overgeslagen? Dat was om de godsvloek vragen! Later kwam het uit: wie met de zon om de aarde vaart verliest een dag, wie tegen de zon in vaart wint een dag.

Een wolk om Magalhães

De meest kronkelige, nauwe, gevaarlijke zeestraat kreeg de naam van zijn ontdekker: de Straat van Magalhães. Er werden ook een sterrenstelsel naar hem genoemd, de Magelhaense Wolk, die uit een Grote en een Kleine Wolk bestaat. De Magelhaense Wolk is het op twee na dichtst bij de Melkweg gelegen sterrenstelsel. De Grote Wolk is vanaf het zuidelijk halfrond te zien tussen sterrenbeelden Goudvis en Tafelberg.

NAAM	<i>Roldán de Argote (Spaans), ook Roeland van Herregot</i>
LEEFDE	<i>Van circa 1498 tot circa 1529 (of 1538?)</i>
NATIONALITEIT	<i>Zuid-Nederlander</i>
BEROEP	<i>Kanonniër</i>
VERVOERMIDDEL	<i>Schip</i>
DRIJFVEER	<i>Avontuur, geluk, geld</i>
ONTDEKTE	<i>Kwam als bemanningslid de doorsteek van de Atlantische naar de Stille Oceaan op het spoor.</i>
DUUR	<i>3 jaar</i>
IMPACT	<i>Voer als eerste Zuid-Nederlander om de aarde.</i>
WEETJE	<i>Liep op zijn laatste reis een schotwond op die zijn mond en kaaksbeen verbrijzelde. Werd prompt verheven tot 'de leukste mens op aarde'.</i>

ABEL JANSZOOM TASMAN

DE MAN VAN TASMANIË

1642 Abel Janszoon Tasman werd eropuit gestuurd om een ontbrekend deel van de wereld in het zuidelijk halfrond te vinden, een land genaamd Zuidland – toen nog ‘de Suyderlanden’. Men wilde dat belangrijke land echt vinden, er hing namelijk een wetenschappelijke veronderstelling aan vast: als er zoveel land in het noorden was, moest er ook zoveel land in het zuiden zijn. Bovendien leefde het idee – weliswaar hoofdzakelijk in de verbeelding en in Spaanse legendes – dat de Suyderlanden een schat aan goud bevatten. (De naam leek op ‘suikerlanden’ en deed daarom watertanden.)

Was al het goud van de wereld niet op deze plek te vinden? En was die plek al gevonden? Nee toch?

Bestond ze? Willem Janszoon had dit zaakje eigenlijk al een paar jaar eerder moeten uitklaren, maar die was onverrichter zake teruggekeerd.

Tasman vertrok met het fluitschip *De Zeehaen*, een jacht en 110 man vanuit Batavia, een handelsstad in Nederlands-Indië die de ene keer als Koningin van het Oosten gold en de andere keer als het Kerkhof van de Europeanen omschreven werd. De ervaren zeeman navigeerde onder West-Australië door, zwenkte de Grote Australische Bocht in en nam na 9000 kilometer varen onbekend land waar. Hij landde er op 24 november 1642 en noemde het land Anthoonij Van Diemensland, naar zijn opdrachtgever. Die naam bleef bestaan tot 1865, toen het land omgedoopt werd tot Tasmanië. Hij ontdekte ook Nieuw-Zeeland, Driekoningeneilanden, Pijlstaarteiland, de Fiji-archipel en kwam aan in Amsterdam (een eiland dat vandaag Tongatapu heet) en Rotterdam (vandaag Namoeke). Hij ruilde er een eindje koperdraad voor een varken. Tasman eindigde als koeienboer op Indonesië. Goudland ontdekte hij niet.

Eeuwige roem

Abel Tasman is stellig de belangrijkste Nederlandse ontdekkingsreiziger. Hij wordt beschouwd als de eerste echte ontdekker van Australië en was de eerste Europeaan die om het vijfde continent heen zeilde. Er waren hem veel geld en onsterfelijke roem beloofd, maar in de ogen van de VOC ging hij de mist in. Hij had namelijk geen goud of zilver gevonden, en dat was uiteindelijk de bedoeling geweest. Tasman kon zijn royale beloning en eeuwigdurende roem dus vergeten. Erkenning kwam pas later, veel later.

Trompetten als oorlogsverklaring

Abel Tasman had het moeilijk op zijn reis. Sneeuw, hagel en gruwelijke koude vielen hem ten deel. Scheurbuik trof zijn bemanning. Een gebrek aan water deed hem terugkeren naar Batavia, dat nu Jakarta heet. Toen hij de Maori zag, liet hij als teken van hartelijke begroeting de trompetten schallen. De Maori hadden er geen oren naar. Trompetten klonken in hun oren als een oorlogsverklaring. In een baai joegen ze vier van Tasmans mannen over de kling.

Onbekend zuidelijk land

Toen Abel Tasman om Australië zeilde, was Australië nog niet Australië. Hij gaf het nieuw ontdekte land de naam Nieuw-Holland en die naam bleef behouden tot 1817. De naam 'Australië' gaat terug op *terra australis incognita*, dat wil zeggen: 'onbekend zuidelijk land'. Het is het kleinste van de zes continenten (Eurazië, Afrika, Noord-Amerika, Zuid-Amerika, Antarctica en Australië), maar het is het grootste eiland en ook een van de laagst gelegen eilanden ter wereld. Nieuw-Zeeland behoort niet tot het continent, het is het uit de kluiten gewassen topje van het verzonken continent Zeelandië.

Van Diemen en de VOC

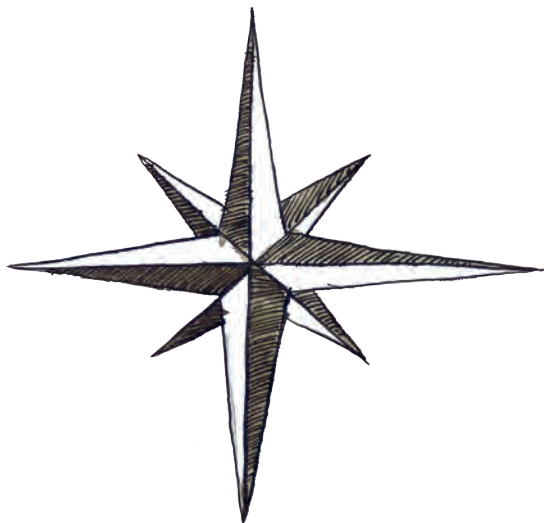
Antonio Van Diemen beheerde alle bezittingen van de VOC buiten de Nederlanden. Onder zijn bewind vertrok het grootste aantal ontdekkingsreizigers. Van Diemen zag geen horizon, geen grenzen. Met Tasman stuurde hij zijn meest geliefde zeeman uit, maar hij stelde hem nauwelijks zeevaardige schepen ter beschikking.

Gebeten door de kou

Poolreizigers verslikten zich eeuwenlang in de kou. Ze beschikten niet over aangepast schoeisel, aangepaste kleding of aangepast materiaal. Ze konden zich de kou van een veilige afstand niet eens voorstellen. De Romeinen beweerden dat de zee in het noorden langzaam en onbeweeglijk was. Als de zon eruit opsteeg, zou ze een zuigend geluid maken. In de middeleeuwen was het duidelijk dat er op Groenland monsters waren. Er vertoefde ook een man die veel weghad van een ijspegel en geen voeten had. Niemand wist of zijn onderlichaam in een vin eindigde of in een punt. Missionarissen vertelden de Inuit over de hitte in de hel en over de laaiende vlammen die de zondaren zouden verslinden. De Inuit wilden er meteen heen, die hel leek hun een heel geschikte plek om te wonen. De missionarissen hieven hun armen ten hemel, pasten hun verhaal aan en vertelden dat de hel kouder was dan de koudste plek op aarde. De Inuit bleven.

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

© Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2018

TEKST: Paul de Moor

ILLUSTRATIES: Mattias De Leeuw

VORMGEVING: Studio Lannoo (Mieke Verloigne en Aurélie Matthys)

REVISIE: Jeroen Bert en Annemiek Seeuws

We hebben ons uiterste best gedaan om alle informatie te verifiëren. Als u – ondanks onze inspanningen – foutieve informatie zou ontdekken, mag u altijd een mailtje sturen naar kinderboek@lannoo.be.

D/2018/45/444 – NUR 258/320 – ISBN 978 94 014 5019 5

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.